

Л.Г. Комаха

ЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ В СИСТЕМЕ АРГУМЕНТАЦИИ «ФИЛОСОФИЯ ЯЗЫКА»

В статье рассматривается проблема формирования системы аргументации в процессе утверждения логики нового мышления в аналитической философии. Исследуется новый «образ» логики в концептах представителей Венского кружка, которые искали наиболее продуктивные пути доказательства истины в научном познании. Показаны направления развития новой системы аргументации в ситуации изменения механизма логического анализа, который проходил по двум линиям – логической и языковой.

Ключевые слова: логика, аргументация, аналитическая философия, предикат, математическая и символическая логика, язык.

L. Komaha

LOGICAL ANALYSIS IN THE ARGUMENTATION SYSTEM "PHILOSOPHY OF LANGUAGE"

The paper reveals a problem of forming a system of argumentation in the process of new thinking development in analytical philosophy. A new "image" of logic is investigated in the concepts of the Vienna Circle representatives, who sought the most productive ways to prove the truth in scientific knowledge. Directions of a new system of argumentation are shown in a situations of change of logical analysis techniques, which took place on two areas – logic and language.

Keywords: logic, argumentation, analytic philosophy, predicate, mathematical and symbolic logic, language.

УДК 141: 33 (248)

Л.Г. Конотоп

ЖИТТЯ ЯК ТРАГЕДІЯ У ТВОРЧОСТІ Л. ШЕСТОВА

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Анотація. У статті аналізується проблема людського життя в філософській спадщині видатного філософа Л. Шестова. Розкривається зв'язок філософування Л. Шестова з положеннями С. Кіркегора, Ф. Ніцше. Життя людини інтерпретується як вічна трагедія, яку можна подолати тільки вірою. Розкриваються особливості тлумачення понять «віра», «Бог» у творчості Л. Шестова. Бог усвідомлюється мислителем як Живий Бог, який не є подібним до християнського або іудейського Бога. Віра виступає спілкуванням людини з Богом на самоті, в повній таємниці й непромовленості. Тільки у такий спосіб і розкривається екзистенція людини.

Ключові слова: людина, екзистенція, самотність, трагедія, Бог, віра, життя, релігія, безґрунтовність, християнство, іудаїзм.

Вступ

Сучасна Україна прагне до глобалізаційних процесів, що відбуваються в світі, до створення дійсної основи для її обґрунтованих економічних, політичних, культурних та інших змін. Але, на жаль, і дотепер, незважаючи на певні зрушення, поза увагою дослідників залишається інтерес до індивідуальності, її внутрішнього стану, до її переживань, думок і почуттів.

Проблема людини була, є й залишається найактуальнішою серед проблем історико-філософського дослідження, філософської антропології, феноменології та інших сфер філософського осмислення. Що стосується історико-філософського процесу, то одним із видатних мислителів, який прагнув розкрити «я» в його цілісності, багатоаспектності, у спрямованості до трансцендентного, був Л. Шестов.

Постановка завдання

Творчій спадщині Л. Шестова присвячено праці таких видатних мислителів, як В. Зеньковський, М. Лоський, С. Булгаков, М. Бердяев, С. Франк, Д. Мережківський та ін. Слід зазначити, що наукова бібліографія щодо філософування Л. Шестова була започаткована у 70-80 роках минулого століття, а кількість праць постала такою, що її можна вже окреслити як певну сферу наукової думки. Серед найбільш відомих зарубіжних і вітчизняних дослідників необхідно виділити праці В. Асмуса, Е. Бабаєва, Г. Варакіной, В. Кувакіна, В. Курабцева, Н. Мотрошилової, В. Поруса, С. Таранова та ін. Особливо слід виділити історико-філософську працю українського дослідника С. Таранова, яка присвячена Л. Шестову; монографію «Світи свободи і чудес: життя мислителя, «странствования по душах», філософія» російського дослідника

В. Курабцева, в якій розкривається творчість мислителя, відображення здобутків світової культури в ній. Особлива увага екзистенціальній та гуманістичній складовим приділена в працях Я. Головіна та О. Кудишиної. У сьогоденні багато дослідницької уваги творчості Л. Шестова приділяють європейські та американські вчені. Його спадщині присвячені сайти в Інтернеті, а в Університеті Глазго – одному з найстаріших університетів Шотландії – створено Наукове товариство імені Льва Шестова («Lev Shestov Studies Society») та видається часопис за його ім'ям («The Lev Shestov Journal») [9].

Метою статті є розкриття особливостей екзистенціалізму Л. Шестова, його ставлення до життя як такого. Вочевидь, у всіх своїх працях «Шекспір та його критик Брандес», «Великі кануни», «Начала та кінці», «Афіни і Єрусалим», «Solo fide», «Кіркегард та екзистенціальна філософія» та ін. Лев Шестов прагнув глибинно розкрити філософію трагедії кожного людського життя. Дійсно, для нього життя людини в світі дійсності – це тільки її тимчасове пристанище, її перебування. «Дійсність» для Л. Шестова – це символи, позначки, а ставлення до дійсності – це запитування. Людське спілкування є розумінням «понад перешкодами» нерозуміння, що містить ці перешкоди. Неможливо зрозуміти чуже життя, можна тільки відчутти його, коли це життя звертається до нас із глибинності перебування всередині себе самого. Ми не маємо можливості до кінця, без залишку перенести факти чужої свідомості до своєї власної й, в такий спосіб, зрозуміти інше «я». На думку Л. Шестова, нам навіть може здаватися, що ми це зробили, але, насправді, ми маємо справу тільки з окремими характеристиками людини. Для того, щоб відчутти інше «я», необхідно зіткнутися з ним та від-

чути опір його непроникливості; проникливою може бути тільки порожнеча. Коли процес розуміння рухається без перешкод, є приводи для того, щоб не довіряти такому розумінню. Наприклад, смисл, який існує в культурі, є смислом загальнозначущим та прозорим у тому вимірі, в якому це є смислом. Іншими словами, «щось» прозоре і загальнозначуще всередині самого себе. Але, водночас, він є і загадковим, але загадковим тією мірою, за якою він є заданим нашій свідомості навколишніми інстанціями, які не залежать від нашого «я». У такій заданості «прозорості всередині самої себе» й полягає сутність смислу. Промовляти не можна і навіть промовляння виступає як загроза, можна тільки запитувати, тому що, і свідченням цього є тексти середньовічних мислителів, «я» постійно має зіткнення з буттям неосягнених рівнів смислу, з «реальністю». «Реальність» як така не промовляється, вона виступає як структура об'єктивна. Все, що промовляється, належить до «дійсності», це – уречевлення духовних сутностей, які не проявляються і не мають можливості повністю проявитися в дійсності. Буття й є самостійним смислом всередині самого себе, в дійсності наше «я» має справу з перед стоянням цих смислів для нашої «споглядальної суб'єктивності». Габріель Гарсія Маркес наголошував, що «життя є не тим, що людина пережила, але тим, що і як вона запам'ятала».

Своє істинне життя людина проживає у власному світі, світі реальності, знаходиться водночас у минулому, теперішньому й майбутньому. Минуле та майбутнє містяться у «я», вони знаходяться у змісті того, що переживається. Множинність світів, множинність переживань долається понадчасовою, всеохоплюючою єдністю свідомості. Іншими словами, «я» тільки частково перебуває в теперішньому часі, а істинним життям «я» є перебування у Вічності (Л. Шестов, Л. Карсавін). Слід зазначити, що в творчості Л. Шестова відчуються впливи Ф. Ніцше. Так, Л. Шестов зміщує всі цінності, для нього – «Бог є добром» і «Бог помер» постають тожними висловами, а головна ідея Ф. Ніцше – воля до влади – перетворюється на всемогутне імморальне. Тому його філософія й просякнута прагненням відшукати та повернутися до Живого Бога, який є абсолютно вільним від примусу та моралі. У праці «Достоевський і Ніцше. Філософія трагедії» мислитель у своїх пошуках відштовхується від реальності «по той бік добра і зла», а Діоніса Ф. Ніцше можна знайти у шестовському варіанті «філософії віри», який має назву «абсурд» і який має необмежену могутність, яка підноситься до могутності самого Бога – творити світ із нічого та робити все, що було у дійсності – недійсним, таким, що не відбулося. У цій праці Бог для Л. Шестова ще є таємничим, зануреним у приховану безодню можливостей. І Бог, на думку мислителя, відкривається тільки людині, яка відшукала власну віру, але набути тільки через трагізм її існування, трагедійність всього її життя. В іншій праці «Кіркегард і екзистенціальна філософія», Л. Шестов зазначає: «Від того він (С. Кіркегор – Л. К.) шукає покровительства не в розумі з його загальними і необхідними судженнями, до яких так непереборно прагнув Кант, а в Абсурді, тобто віри,

котру розум кваліфікує як Абсурд» [6, с. 19]. Протиставлення розуму й віри у філософії Л. Шестова – це тільки один план розгляду проблеми «етичного» в житті людини, тому що це протиставлення – суто зовнішня характеристика глибинних положень мислителя – ствердження онтологічної гідності людини, її потенційності до творчості, її здатностей не підкорятися необхідності, не залежати від випадковостей, а бути абсолютно свобідною, творити власні світи. Тут доречно згадати положення Августина: «*transensus sui ipsius*» («подолання своїх власних меж»). У самій природі «я» міститься цей «трансцензус», цей вихід поза межі культури, трагічних обставин життя, різних трагічних ситуацій.

Трагедія відбувається завжди, повсюдно, людина стикається з дійсністю і кожне таке зіткнення з життям, світом у широкому сенсі цього слова деформує її внутрішню сутність, порушує цілісність «я». Людина постійно втрачає у своєму житті – іншу людину, дорогу, рідну, неповторну, якої вже ніколи не буде у світі дійсності, сутність якої поновити неможливо, переживати разом з якою теж неможливо – «люди спілкуються екзистенціями» (М. Бердяєв). Тому постійним для Л. Шестова є пошук дива, чуда, тому що для його Бога не існує нічого неможливого. Трансцендування до Бога і сама ідея Бога Л. Шестова постає проясненою, коли він звертається до творчості С. Кіркегора. І тоді «ніщо» усвідомлюється як вічність, абсолютна свобода і чиста потенційність, саме звідси Бог відбирає єдність необхідності й випадковості, розгортає нескінченність творчих можливостей. Окрім трагедії, філософ звертається до одного зі своїх головних екзистенціалів – екзистенціалу відчаю, який глибинно пов'язаний з усвідомленням людиною свого жахливого відпадиння від Бога й таке усвідомлення мусить допомогти людині в її звертанні до віри та осягненні замирення, покори перед Богом. Бог постає Дивом і нескінченною потенційністю, відкривається як велика безгрішність, всемогутня творчість і нескінченне добро і водночас – Бог має почуття, є ірраціональним, парадоксальним, протилежним необхідності, невинним, чистим. Принципово важливим є те, що, по-перше, Л. Шестов критикує класичну метафізику і метафізичний розум, який, на його думку, підкорює і віру, і моральність, і знання; а, по-друге, те, що філософія повинна жити завдяки боротьбі, сарказму, відчаю, постійним надіям та потрясінням людини. Тоді й у якості головного завдання власної філософії автор виділяє дослідження ставлення людини до Бога, філософія повинна допомогти людині відшукати власне «я», відшукати шлях істинного життя. В такий спосіб, істинною виявляється тільки релігійна філософія, яка народжується і розгортається у постійних пошуках і сміливості перед Богом, яка є можливою тільки на ґрунті віри («*solo fide*»).

У ранньому періоді творчості Л. Шестова формується та установка, яка потім розгортається впродовж усієї його творчості – установка пошуку Бога як доміанти висвітлення співвідношення людського буття і буття абсолютного. Він прагне знайти принципово новий релігійний шлях, головними цінностями якого постануть поняття «віри», «трагедії», «одкровення», «творчого прозріння», «приналежності

до інших світів», а також здатність людини зазирати до безодні, стояти над нею заради істини. Л. Шестов зазначає: «Ми зустрічаємо у С. Кіркегарда майже на кожному кроці усім звичне і тому таке, що нікого не ображає і навіть приємне для всіх «релігійно-етичне», без усілякого перебільшення, посилюючись на численні місця з його творів, можна сказати, що екзистенціальна філософія залишає для себе релігійно-етичні цілі. Правда, ми чули від нього ж, що батько віри Авраам у жадливий і відповідальний момент свого життя... змушений був «відсторонити етичне», яке закрило йому шлях до Бога» [6, с. 104]. Мислитель вважає, що С. Кіркегор, у певному сенсі, «зупинився», коли на місце Одкровення Святого Письма поставив істини розуму. Це розпочинається в зв'язку зі звертанням С. Кіркегора до сфери «етичного». Л. Шестов обґрунтовує положення, що «етичне – це тільки прагнення захищати істини розуму, але без розуміння людина живою не буде» [6, с. 104]. Проблема «розуміння» належить до двох рівнів – до наукового збагнення й людського проникнення, до аналізу й діалогу. Тому простір текстів Л. Шестова заповнюють одночасно Адам, Ф. Достоєвський, Іов, Ф. Ніцше, Л. Толстой, Авраам, М. Лютер, С. Кіркегор, Б. Паскаль та багато інших мислителів. Безперечно, що найвищу оцінку Л. Шестов надає філософії С. Кіркегора, оскільки ціною страждань, відчаю, страху, «повторення» борюся за істинну, особисту віру.

Негація «етичного» С. Кіркегором відкрила шлях великій надії на Абсурд. У цих двох філософів – С. Кіркегора і Л. Шестова – можна побачити спільні ідеї – прагнення Л. Шестова до особистого, життєвого добра і світлого хаосу, яким керує людина за допомогою Бога і велике бажання С. Кіркегора реалізувати ідею християнського добра. Людина є антиномічною – такою є позиція цих філософів, причому ця людина у своєму житті прагне нескінченної віри в Бога, але сприймає життя таким, яким воно є – з природним злом у Л. Шестова і неподоланим відчаєм у С. Кіркегора. Екзистенція у Л. Шестова знаходиться у тріаді категорій: «ніщо» – «екзистенція» – «трансцендентність». Коли мислитель звертається до творів С. Кіркегора, тоді й проявляються ідея Бога і трансцендування до Нього. Л. Шестов також визначає щільну взаємопов'язаність Бога і «ніщо», причому ніщо й усвідомлюється як «ґрунт» для всього. Тобто, і «відчай» теж виростає з влади ніщо, опосередкований ним і тим страхом, який воно викликає. Філософ не сприймає Бога як необхідність, як покору, оскільки Божественний закон ніколи не примушує волю людини, а свободою кожної людини є її абсолютно вільний вибір, завдяки якому вона й є творчою істотою, творить себе, світ, дійсність і реальність. У творчій спадщині Л. Шестова біблійна віра постає ґрунтом для доведення релятивності будь-яких раціональних онтологічних побудов. Біблійне бачення Божественної реальності, Вищої реальності як реальності не промовленої, такої, яку неможливо охарактеризувати, є основою для положень Л. Шестова щодо людського життя, свободи людини та її творчості. Його підхід до Бога – це біблійно-іраціональний, а філософія віри – це цілий світ метафізичної й релігійної посвяти. Йдеть-

ся як і про безпосередній вибір Богом людини, дарування їй Одкровення, духовного бачення, так і про зустріч людини і Бога у стані самотності, у тиші та утаємниченості. Впродовж усього свого життя людина прагне цієї Зустрічі, кличе Бога перед смертю або в стані страху, відчаю, болю.

Людина містично захоплюється Богом, тримає святе мовчання перед таємницею Божественного промовляння. Така напруга людини у вірі призводить, на думку філософа, до релігійного пізнання, піднесення до останньої істини – істини порятунку, до перетворення всього світу завдяки життю людини, яке вона проживає у своїй вірі. І Біблія виявляється для Л. Шестова філософією натхнення, одухотворення. Ідея людини як образу Бога, подібності до Нього – це головна ідея Біблії, а гріхопадіння – це початок відходу від Божественної істини. Л. Шестов зазначає, що в Біблії Бог має почуття, Він радіє і переживає, Він є добрим або злим, але мислитель не сприймає Бога порядку і закону. Для Л. Шестова Бог є парадоксальним, іраціональним, протилежним необхідності. Бог – це величезна безґрунтовність, творчість і добро. Філософ не сприймає Бога в іудаїзмі, на його думку, там зникає жива таємниця Одкровення; не визнає Ісуса Христа і не бачить різниці між Старим і Новим Завітами. Головною ознакою Живого Бога є безґрунтовність, здатність творити із нічого. Віра в такого Бога вводить нас у сферу абсолютної творчості й абсолютної свободи, де людина навіть не має точки оперття. Наближення до Бога – це не знання догматів віри, а творчий пошук. Таких мислителів, як Ф. Достоєвський, С. Кіркегор, М. Лютер, Б. Паскаль, на думку Л. Шестова, об'єднує ідея сили, могутності віри, яка допомагає досягнути глибини людського буття, людського переживання, тобто те, що неможливо висловити у межах філософії. Людина впродовж усієї історії репрезентує себе як непояснений феномен – у загадці сфінкса та промовах піфії, у таємниці гріхопадіння та каяття, в Одкровенні Святого Письма, в секретах світоустрою і у невловимій повсякденності. Ставлення до самої себе людина опосередковано виражала у почутті долі та у почутті гармонії космосу, у вірі в Бога і у знанні закономірностей життєвого світу.

Імпульс власного філософування Л. Шестов отримав від Ф. Ніцше. Останній сформулював теорію щодо «смерті Бога», яка була пов'язана з ідеєю «волі до влади» й міфологією «вічного повернення». Для Л. Шестова «воля до влади» перетворювалася на всемогутнє імморальне, як відчай, як постійне прагнення повернутися до живого Бога і безсмертя, остаточно відійти від біблійного древа пізнання. Слід зазначити, що мислитель визначає Ф. Ніцше як християнського мислителя, ставить його поруч з апостолом Павлом, Аврелієм Августином, М. Лютером. Автор нібито не помічає антихристиянську спрямованість Ф. Ніцше, який бореться з християнським Богом, поняттями «гріховності», «Страшного суду», «спокути». Л. Шестов відверто захоплюється поняттям «по той бік добра і зла» Ф. Ніцше, для нього – це визнання, гімн Божественному життю, його освячення. Нормативності й імперативності моралі Ф. Ніцше протиставляв рух життя, його становлення, його насиченість.

У цьому аспекті пошуки Бога Ф. Ніцше й були сприйняті Л. Шестовим – як подолання «морального Бога» заради Бога, який повинен опинитися по той бік добра і зла. Добро як таке не може бути орієнтиром для людини, а тільки невідомий Бог.

І сьогодні можна побачити «продовження» думок Л. Шестова. Так, відомий польський дослідник А. Стасюк наголошує: «Мені не вдасться пояснити феномен пам'яті. Найвірогідніше, його не можна пояснити, і саме тому його виразність змагається за першість із його красою. Просто моє горня світить у моєму минулому, як зірка-дороговказ. Не виключено, що пригадування про те, звідки ми прийшли, мусить мати форму найпростішого повідомлення, щоб ми ніколи про нього не забули... Майбутнє – це велика порожнеча. В ній нічого не має, і вона може щонайбільше збуджувати любителів наукової фантастики, марксистів, капіталістів або старих дів. Існує тільки те, що минуло, бо ж воно має свою форму, є осяжним, відчутним, і у свій спосіб воно рятує нас від божевілля, від ментальної руйнації» [3, с. 117].

Висновки

Трагедія людського життя є центральною проблемою всієї творчості Л. Шестова. В зв'язку з цим, Л. Шестов і звертається до творчості багатьох мислителів. Так, він фіксує у С. Кіркегора заміну «релігійного» – «етичним» і Абсурду – розумом. Л. Шестов зазначає, що необхідно прийняти у своєму житті й гріхопадіння, про яке ми знаємо зі Святого Письма, прийняти Абсурд і створити таку віру в Абсурд і дива

Святого Письма, яка подолає страх необхідності й владу етики. Приклад Авраама для Л. Шестова доводить, що віра – це трансцендування до Бога як здійснення екзистенції й така віра є вищою, ніж розуміння Бога. Коли людина набуває стану такої повноти духу, вона долає й власну «закинутість до світу», і страх перед смертю. Людині відкривається істина, що «для Бога все є можливим».

Список літератури

1. Базалук О.А. Модели Мироздания / О.А. Базалук // Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія: Зб. наук. праць. – № 1 (3). – К.: НАУ, 2006. – С. 43-48.
2. Курабцев В.Л. «Миры свободы и чудес Льва Шестова: Жизнь мыслителя, «странствования по душам», философия. / В.Л. Курабцев. – Науч. ред. проф. В.А. Кувакина. – М.: Рос. гум. общество, 2005. – 310 с.
3. Стасюк Анджей. Фадо / Анджей Стасюк. – Перекл. із польської Б. Матіяш. – К.: Грані-Т, 2009. – 152 с.
4. Шестов Л. Афины и Иерусалим / Л. Шестов. – М.: АСТ-Хранитель, 2007. – 433 с.
5. Шестов Л. На весах Иова. Странствие по душам / Л. Шестов. – М.: ЭКСМО, 2008. – 514 с.
6. Шестов Л. Киркегард и экзистенциальная философия. /Л. Шестов. – М.: Прогресс-Гнозис, 1992. – 304 с.
7. Шестов Л. Достоевский и Ницше. Апофеоз беспочвенности. /Л. Шестов. – М.: Азбука-Классика, 2016. – 384 с.
8. Patterson D. Faith and philosophy / D. Patterson. – N.-Y.: Univ. Press of America, Inc. P.O. Box 19101; Washington, D.C. 20036, 1982. – P.27 – 165.
9. The Lev Shestov Journal – Режим доступу: <http://www.shestov.arts.gla.ac.uk/html/journal.htm>.
10. Wernham James C.S. Two Russian Thinkers {An Essay in Berdyaev and Shestov}. / James C.S. Wernham. – Toronto: Univ. of Toronto Press, 1988. – P. 56-78.

Л.Г.Конотоп

ЖИЗНЬ КАК ТРАГЕДИЯ В ТВОРЧЕСТВЕ Л.ШЕСТОВА

В статье анализируется проблема человеческой жизни в философском наследии выдающегося философа Л. Шестова. Раскрывается связь философствования Л. Шестова с положениями С. Киркегора, Ф. Ницше. Жизнь человека интерпретируется как вечная трагедия, которую можно преодолеть только благодаря вере. Раскрываются особенности интерпретаций понятий «вера», «Бог» в творчестве Л. Шестова. Бог осознается мыслителем как Живой Бог, не похожий на христианского или иудейского Бога. Вера выступает общением человека с Богом в одиночестве, в полной тайне и неизреченности. Только таким образом и раскрывается экзистенция человека.

Ключевые слова: человек, экзистенция, одиночество, трагедия, Бог, вера, жизнь, религия, беспочвенность, христианство, иудаизм.

L. Konotop

LIFE AS A TRAGEDY IN THE WORK OF L. SHESTOV

The article analyzes the problem of human life in the philosophical heritage of the outstanding philosopher L. Shestov. The connection of the philosophizing of L. Shestov with the provisions of S. Kirkegor, F. Nietzsche is revealed. Human life is interpreted as an eternal tragedy that can only be overcome by faith. The peculiarities of the interpretation of the concepts "faith", "God" in the works of L. Shestov are revealed. God is perceived by a thinker as the Living God, who is not like a Christian or Jewish God. Faith acts as the communication of man with God alone, in complete secrecy and unconditionality. Only in this way and reveals the existence of man.

Key words: man, existential, loneliness, tragedy, God, faith, life, religion, unfoundedness, Christianity, Judaism.

УДК 16

В.И. Оноприенко, М.В. Оноприенко

ТРАДИЦИИ ИНЖЕНЕРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И УСПЕХИ ИННОВАЦИОННОЙ СТРАТЕГИИ СОВРЕМЕННОЙ ГЕРМАНИИ

Институт научно-технического потенциала и истории науки им. Г.М. Доброва НАН Украины

Аннотация. *Инновационная стратегия Германии, имеющая глубокие исторические традиции, эффективно вписана в государственную политику и глобальную экономику, стремится придать инновационным мероприятиям гуманные и демократические акценты.*

Ключевые слова: инженерная деятельность, инновации, инновационная стратегия, инновационный потенциал, глобализация, диалог с государством, обществом и бизнесом.

Введение

Инновационная стратегия Германии, своеобразная, эффективная, со своим лицом, вписанная в го-

сударственную политику и соревнование между политическими партиями, экологическую стратегию государства и современную глобальную междунаро-